

De Friese Waddenkust

Door A. Timmerman Azn.

Inleiding

Tussen Harlingen en Zoutkamp lagen tot voor enkele jaren een groot aantal kwelders en zomerpolders. Van west naar oost kon men achtereenvolgens de volgende buitendijkse terreinen aantreffen:

1. De slikken of voorgronden bij Dijks- en Westhoek,
2. De kwelders en zomerpolders tussen Zwarte Haan en de Veerdam van Holwerd,
3. De zomerpolder en kwelder ten oosten van de Veerdam,
4. De kwelder ten noorden van Schoor,
5. De kwelder ten oosten van Wierum,
6. De kwelder ten noorden van Paesens/Moddergat,
7. De zomerpolder De Bant e.a. met oostelijk gelegen kweldertje,
8. De kwelders ten noordwesten van de Engwierumer Polder,
9. De kwelder ten noordoosten van Dokkumernieuwezijlen,
10. De Catspolder met kwelder en
11. De kwelder tussen Kollumerpomp en Zoutkamp met de Pompster- en Zoutkamperplaat.

Als gevolg van de recente zeedijkverhogingen tussen Harlingen en Zwarte Haan door Rijkswaterstaat verdween kwelder no. 1 (fig. 1) c.q. werd ingepolderd. De invloed van de Waddenzee werd door de afsluiting van de Lauwerszee in 1969 onttrokken aan zomerpolder no. 10 en het oostelijk deel van no. 7 alsmede aan de kwelders no. 7, 8, 9, 10 en 11 (fig. 3 en 4). Deze omstandigheden veroorzaakten een totale verandering van deze terreinen — van zout, zoet wordend — waardoor zij van geringe waarde werden voor de flora en de fauna van de buitendijkse terreinen. Hoewel de Polder de Bant tot de zomerpolders gerekend kan worden, is de (bitumen) zomerkade van een dergelijke hoogte dat het waddenwater zelden of nooit de weilanden overspoelt. Dit in tegenstelling tot de zomerpolder no. 2 en 3 (fig. 2). Voor het milieu is het wel of niet met zout water overspoeld worden van essentieel belang.

Het landschap

De zomerpolders en kwelders ontstonden alle ten gevolge van menselijke activiteiten. Door de eeuwen heen werden landaanwinningswerken op het wad uitgevoerd en onderhouden. Dit onderhoud vindt thans nog plaats. De getijdenwerking zette in de aanwinningsvakken fijn slibrijk materiaal af. In de loop der tijd ontstonden de huidige kwelders.

Om de oudste terreinen, dicht bij de zeedijk, legde men zomerkaden aan, die de aldus ontstane poldertjes moesten beschermen tegen hoge vloedstanden en stormen in het voorjaar en de zomer. In die jaargetijden namelijk werden schapen en jongvee, later soms gevolgd door melkvee ingeschaard. Daar waterleiding nog onbekend was, maakte men zoetwaterdrinkplaatsen voor het vee, zogenaamde (drink)dobbes. Met de grond die bij het graven ervan vrijkwam, werd een ringdijk om de dobbe opgeworpen. Regenwater bleef erin staan en het vee kon hier zijn dorst lessen. In de jongere poldertjes treffen we deze vorm van zoetwatervoor-

ziening niet meer aan. Betonnen drinkbakken met leidingwater zijn daarvoor in de plaats gekomen. Het grootste (ca. 2500 ha) en tegenwoordig het meest gevarieerde kweldergebied van Friesland, gelegen tussen Zwarte Haan en Holwerd, ontstond op deze wijze. Een 55-tal van deze dobbes, waaronder drie grote in het Noorderleeg en in de Bokkepollen, zijn ongeschonden en liggen dicht bij de zeedijk.

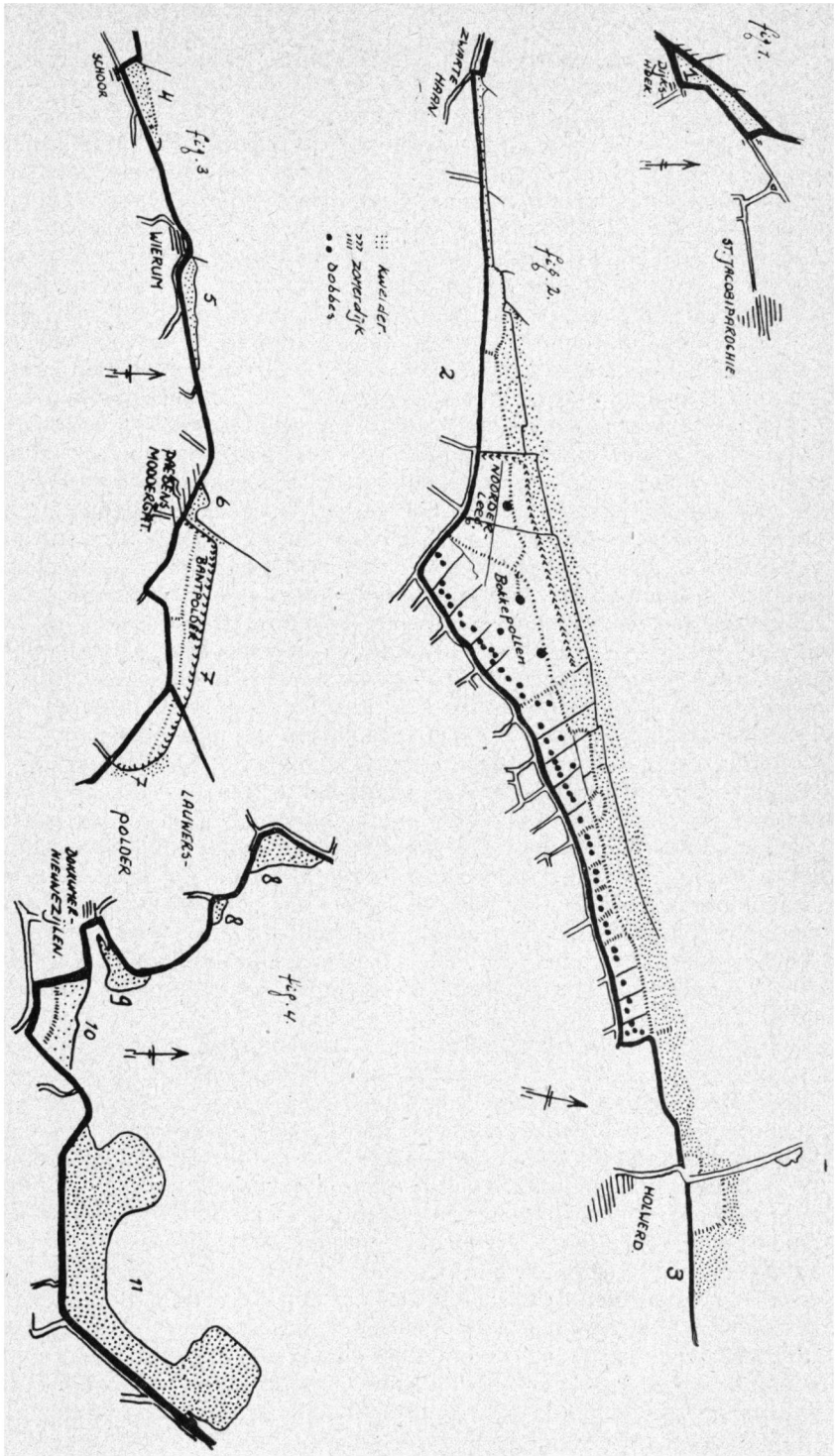
Buiten de zomerdijken liggen de eigenlijke kwelders. Gedurende vloed loopt een deel hiervan onder water. Storm en hoge vloed en stuwen het water op tot aan de zomerdijken. Soms staan de hoger gelegen kwelderruggen, halverwege op de kwelder, net niet onder water waardoor ze op begroeide eilandjes op het wad lijken. Zulke slikkruggen treffen we langs de Noord-Nederlandse kust alleen hier aan. De andere kwelders zijn klein en vlak (no. 4, 5 en 6) of hebben aan de wadkant ruig begroeide door graafmachines, opgeworpen akkertjes (no. 3 en delen van 2).

De flora

De plantengroei in de zomerpolders heeft door het agrarische gebruik langzamerhand haar natuurlijke ontwikkeling niet kunnen voortzetten. Vooral de percelen het dichtst bij de zeedijk gelegen werden veelal intensief gebruikt. We vinden er daarom veel cultuurgrassen zoals bijvoorbeeld Engels raaigras, beemdlangbloem en timotheegras. Maar naar de zee kant toe, met name op de beweide percelen, treden kamgras, zeegerst, zachte dravik en paardebloem dominerend op. De laatste soms in zulke grote aantallen dat ze worden bestreden met 2,4 D.! Echte zoutplanten groeien in de zomerpolders eigenlijk alleen langs de oude slenken. Zeekraal, klein schorrekruid en zilte schijnspurrie staan daar meestal op de laagste plaatsen. Wat hoger op de oever ronde rus, kweldergras, zeeaster, strandzoutgras en soms zeealsem. Pleksgewijs doch massaal groeit de zeebies in sommige perceelsslotten, hier en daar gecombineerd met zilte waterranonkel en/of riet. De plantengroei in de dobbes bestaat meestal ook uit deze soorten. In sommige zijn ze in gezelschap van onder andere geknikte vossestaart, mannagrass, kamfonteinkruid en veelstengelige waterbies te vinden. Naarmate we dichter bij de kwelder komen, verandert de plantengroei en wordt steeds natuurlijker. Op de zomerdijken en vooral langs de hoogste vloedlijn op de dijkhellingen komen plantesoorten uit vele milieus voor. Door de zee aangevoerd zaad van talloze soorten schijnt in het aanspoelsel te kunnen kiemen en geven met de soorten van de kade zelf als o.a. kattedoorn rood zwenkgras, kamgras, varkenskers en Engels gras de merkwaardigste samenstellingen. Daar waar geen kwelderrug is ontstaan, loopt de kwelder langzaam af naar het wad. De vegetatie is er kort, vrijwel altijd bestaande uit veel kweldergras, rood zwenkgras en wat fioringras met op de kalere plaatsen melkkruid, zeekraal, klein schorrekruid en zilte schijnspurrie. Liggen er kwelderruggen tussen de kade en het wad, dan zijn deze al van ver te herkennen aan hun hogere vegetatie. Strandkweek, spiesbladmelde, zeeaster en rood zwenkgras zijn verreweg het grootst in aantal. Op de overgang naar de lager gelegen kwelderdelen, zowel naar de zomerdijk als naar het wad toe, treft men daarbij soorten aan als strandzoutgras, Deens en Engels lepelblad, zeewegbree, zilt vlotgras en kweldergras. Verder het wad op gaat het Engels slijkgras overheersen. Op enkele plaatsen zijn de hogere aanwinningsakkertjes begroeid met een ruige doch verre van gesloten vegetatie. Spiesbladmelde, strandkweek, obione, Deens lepelblad, zeeaster en Engels slijkgras zijn de belangrijkste soorten. Het wad tussen de aanwinningsvakken is nagenoeg onbegroeid. Slechts zeer verspreid hebben zich polletjes klein zee gras ontwikkeld.

De fauna

De buitendijkse gebieden genieten als overtij- en pleisterplaats van diverse steltlopersoorten en rotganzen veel bekendheid. Minder is er bekend over de broedvogels van dit Friese kweldergebied.

Voor wat de broedvogels van de kwelders in de voormalige Lauwerszee betreft, wordt verwezen naar mijn onlangs verschenen publicatie in 'De Levende Natuur'. Omdat de broedvogelbevolking in dit gebied sinds 1969 is veranderd, laten we het verder buiten beschouwing. Dat deze situatie eveneens haar invloed heeft op de omliggende buitendijkse gebieden, zullen we bij ten minste één soort van de broedvogels kunnen aantonen. Als broedterrein zijn de kleinere kwelders (no. 4, 5, 6 en voorheen no. 1) weinig in trek bij de vogels. Graspieper, veldleeuwerik en scholekster zijn weliswaar geregelde broedvogels, maar groot zijn hun aantallen nooit. Rijker zijn de zomerpolders (no. 2, 3 en 7). De polder De Bant no. 7), tussen Paesens en de dijk naar Lauwersoog, is verreweg het belangrijkste weidevogelgebied. Een grote verscheidenheid aan broedvogels treft men in deze polder aan. Naast de weidevogels Kievit, grutto, tureluur, kempiaan, scholekster, graspieper, veldleeuwerik, slobbeend en zomertaling komen minder algemene soorten voor als kluten, de laatste paar jaar in toenemend aantal, visdiefjes, noordse sterns en gele kwikken. Andere broedvogels zijn wilde eend, patrijs en bergeend. In de overige zomerpolders (no. 2 en 3) vinden we een soortgelijke soortensamenstelling. Noordse stern en visdief zijn hier echter geen broedvogels. De kluit broedt slechts op een viertal plaatsen in zeer gering aantal evenals de kokmeeuw. Kuifeend en vermoedelijk tevens de pijlstaart (1 of 2 paar), meerkoet en waterhoen moeten aan de broedvogellijst worden toegevoegd. De beide laatste soorten broeden vooral in de begroeide drinkdobbes. Weidevogels broeden regelmatig verdeeld over de zomerpolders. Alleen de Kievit verkiest de beweide percelen boven de hooilanden en broedt daar in groter aantal. Dat dit legsels kost is duidelijk, maar niet erger dan het, overigens ter plaatse verboden 'eierzoeken'. De dichtheden in deze zomerpolders zijn normaal, vergeleken met de dichtheden elders in Friesland. Die van de Bantpolder liggen hoger. Achter de zomerdijken op de kwelders vinden we grote aantallen koloniebroedvogels. Het grootst in aantal zijn zonder twijfel de kokmeeuwen, zo'n 6000 paar in totaal, verdeeld over een tiental kolonies. Hun broedplaatsen liggen met name op de kwelderruggen. Soms nestelen ze ook in de Engels slijkgrasvelden en op de ruig begroeide akkertjes dicht bij de vloedlijn.

Elk jaar spoelen, bij maar iets hogere vloedstanden, veel eieren weg. Op de vlakke kwelder en tussen de kade en de kwelderruggen hebben kluten, visdieven en noordse sterns hun nestplaats gekozen. Visdieven broeden in groot aantal voornamelijk op de kwelders voor het westelijke deel van het gebied tussen Zwarte Haan en Holwerd. Het gehele gebied telt ongeveer 300 broedparen. Het aantal broedparen van de noordse stern bedraagt niet meer dan een 15-tal. De zo bij dit milieu behorende kluten ontbreken niet als broedvogel. Integendeel, het aantal neemt de laatste jaren snel toe. Zelden treft men ze hier alleen broedend aan. Vaak tellen de kolonies 20 tot 80 nesten. Gaf Tjallingii (1971) voor de gehele Friese waddenkust (exclusief de Lauwerszeekwelders) in 1969 320 broedparen op, dit jaar bedroeg het aantal zeker het dubbele(!). Deze toename is geen reële populatietoename en houdt direct verband met het verdwijnen van de broed- en voedselplaatsen in de Lauwerspolder (in 1969 780 broedparen), Het aantal broedparen in het Dollardgebied nam dit

jaar eveneens toe (mondelijke mededeling van Sj. Braaksma). Het een en ander betekent wel dat de biologische waardering van dit prachtige buitendijkse gebied er groter door wordt. Soortenrijk zijn de kwelders niet. Naast de genoemde drie soorten behoren tureluur, scholekster en veldleeuwerik tot de algemenere broedvogels. In geringere aantallen broeden op de kwelders jaarlijks ook kieviten, graspiepers en wilde eenden. De eidereenden met pulli die men soms langs de Friese kust kan waarnemen, zijn afkomstig van de eilanden.

De contactsituaties tussen zout en zoet, die veelvuldig in het buitendijkse gebied voorkomen, zouden bij nader onderzoek zeer waarschijnlijk veel meer belangrijke fauna- en flora-elementen opleveren. Te denken valt bijvoorbeeld aan de oude drinkdobbles, die vast veel interessant materiaal bevatten voor de hydrobioloog. Het is wellicht spoedig mogelijk gedetailleerder over deze materie te berichten. Laten we hopen dat de buitendijkse gebieden in hun huidige vorm voor Europa, Nederland en Friesland tot in lengte van dagen kunnen worden behouden.

- *A. Timmerman Azn., Wijnzerdijk 39, Oenkerk.*

LITTERATUUR:

- Mennema, J. (1972):** Engels lepelblad. Waddenbulletin 7: 18-19.
Timmerman Sr., A., (1969): Een avifaunistische schets van het Lauwerszeegebied in ontwikkeling. Waddenbulletin 4: 15-20.
Timmerman Azn., A., (1970): Het Lauwerszeegebied voor en in 1969; Bijdrage over het voorkomen van de kluut in Nederland. Waddenbulletin 5: 7-11.
Timmerman Azn., A., (1972): De broedvogelsamenstelling van het Lauwerszeegebied voor (1969) en na (1970) de inpoldering. De Levende Natuur 75, nrs. 7/8.
Tjallingii, S. T. (1971): Inventarisatie van de in 1969 in Nederland broedende kluten. De Levende Natuur 73: 222-229 en 251-255.